

УДК 376.23

**РОБОТА КУРАТОРА З ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
СТУДЕНТІВ, ЩО НАВЧАЮТЬСЯ В ІНТЕГРОВАНИХ ГРУПАХ****О.С. Хорошайло**

У статті розглядаються основні проблеми та питання, з якими стикається куратор, що працює в інтегрованих групах. Аналізується особистий досвід автора з духовно-морального виховання студентів, що навчаються у таких групах.

Ключові слова: *духовно-моральне виховання, інтегровані групи, соціальні орієнтири.*

У сучасному українському суспільстві відбуваються глибокі соціальні зміни, які вимагають нових підходів до реалізації виховання у системі вищої освіти в цілому, до підготовки і вдосконалення діяльності педагогічних працівників, спрямованої на студентів з обмеженими фізичними можливостями зокрема.

Актуальність проблеми виховання духовності та моралі підтверджується багатьма дослідженнями у різних галузях науки і практики. Теоретико-методологічна розробка сутності духовності та особливостей духовно-моральних цінностей знайшла відображення в наукових положеннях філософів (В. Баранівський, М. Бердяєв, Л. Буєва, С. Кримський, А. Кузнецова, Л. Олексюк, Г. Сковорода, В. Соловйов та ін.); психологів (І. Бех, М. Боришевський, Т. Бутковська, О. Зеліченко, С. Рубінштейн, А. Титаренко та ін.); педагогів (В. Беспалько, Т. Власова, О. Олексюк, М. Роганова, Г. Сагач, В. Серебряк, В. Шадриков, Г. Шевченко та ін.).

Проблемою інтеграції дітей та молоді з інвалідністю, їх реабілітацією та спеціальним навчанням, особливостями корекційно-виховної роботи займаються багато сучасних вчених (В. Бондар, Т. Євтухова, І. Іванова, А. Капська, В. Ляшенко, М. Сварник, П. Таланчук, В. Тесленко, А. Шевцов та ін.). Окремі аспекти супроводу навчання студентів з інвалідністю у вищому навчальному закладі розглядалися у працях О. Бажан, К. Кольченко, Д. Коноплицької, Г. Нікуліної, П. Таланчука, А. Шевцова, В. Шиян та ін.; особливості роботи викладачів в інтегрованих академічних групах, де навчаються

студенти з особливими потребами, вивчали Н. Козліковська, К. Кольченко, Г. Мазарська, Ш. Равер-Лампман та ін.

Сучасний соціально-економічний розвиток суспільства, збільшення соціальних проблем людей з обмеженими фізичними можливостями і необхідність їхнього розв'язання, проблема занепаду духовно-моральних цінностей молоді і, зокрема, цієї групи людей, а також розвиток наукової думки створили об'єктивні передумови для розвитку і формування педагогічного напрямку вивчення та розв'язання проблем людей з обмеженими фізичними можливостями як особливої соціальної групи.

Адже за останні роки ця проблема не розглядалася, що й призвело до зростання соціальних аномалій серед молодих людей з особливими потребами, зміни соціальних орієнтирів, усвідомлення нездатності реалізувати себе та небажання самовдосконалюватись.

Мета роботи полягає у визначенні та аналізі роботи куратора з духовно-морального виховання студентів, що навчаються в інтегрованих групах.

У Національній доповіді про розвиток освіти в Україні відзначається, що «серцевиною гуманістичної спрямованості освіти є система морального виховання, адже мораль є основою культури як базисного підґрунтя всіх духовних і суспільних основ людського буття» [5, с.14].

Відповідно до Конституції України та цілої низки законодавчих актів [4; 1; 2] наша держава має забезпечувати для людей з особливими потребами, відповідно до їхніх бажань та інтересів, доступність і безплатність освіти у державних та комунальних навчальних закладах на рівні, що відповідає індивідуальним здібностям та можливостям.

Разом із тим, як показує вітчизняна освітня практика, мова має йти про організацію *інтегрованого навчання та виховання* молодих людей з обмеженими фізичними можливостями й молоді, що нормально розвивається, в рамках освітньої установи, у спільному проведенні дозвілля і різних заходів, тобто передбачається не тільки освітня, а й соціальна інтеграція за умов створення інтегрованого середовища, що виховує, за принципами співжиття, співтворчості, спрямованого на подолання соціальної ізоляції.

А створення рівних можливостей у сфері освіти для молоді з особливими потребами є основним напрямом їхньої професійної

реалізації, правової захищеності та життєвого самовизначення, – вважає сучасний дослідник І.Іванова [3].

При цьому людина з обмеженими можливостями має розглядатися не тільки як об'єкт соціально-педагогічної, психологічної та медичної допомоги й турботи, але й як активний суб'єкт суспільного життя, що створює умови для максимально можливої його самореалізації й інтеграції.

Студенти з особливими потребами як суб'єкти виховної роботи потребують соціально-педагогічної підтримки та супроводу. Реалізація такої підтримки можлива лише за умов сформованості спеціальної етичної та професійної компетентності соціальних та педагогічних працівників, що, безумовно, є ефективним чинником у вирішенні завдань інтеграції дітей та молоді з інвалідністю у суспільство [8].

Педагогічний супровід студентів з особливими потребами як вид педагогічної підтримки передбачає комплекс заходів, спрямованих на диференціацію та індивідуалізацію методів виховання, серед яких поряд із педагогічними методами виховання (формування свідомості, організація діяльності, стимуляція діяльності, самовиховання) застосовуються спеціальні методи соціальної роботи (методи соціальної діагностики, профілактики, контролю, реабілітації) і специфічні методи, наприклад, метод «рівний – рівному» (спосіб надання і поширення інформації шляхом довірливого спілкування з ровесниками у межах організованої і неформальної роботи (спонтанне спілкування)) [7, с.429].

Ця система заходів є особливою сферою професійної діяльності педагогів: організація інституту кураторства, створення системи соціального захисту студентів з обмеженими фізичними можливостями, безбар'єрного середовища; організація різних видів діяльності студентів, що мають насичений зміст та сприяють духовно-моральному зростанню особистості, дають змогу розвивати свої таланти в інтегрованих групах.

Найважливішим для студентської молоді з числа інвалідів є період адаптації до умов навчання у вищому навчальному закладі, набуття нового статусу, засвоєння нових соціальних ролей. Тому важливим є не стільки зміст виховання (адже серед студентів з особливими потребами не помічено проблем з дисципліною), скільки створення певних психолого-педагогічних умов, які б полегшували процес навчання, тобто:

- забезпечення особливого підходу до студентів з фізичними обмеженнями, який має враховувати специфіку хвороби, вади, психологічний стан, психологічні чи соціальні проблеми, з якими може зустрітися інвалід у повсякденному житті; темп викладання дисциплін має бути достатньо повільним, гнучким, «м'яким», пристосованим до потреб інвалідів; навчальне навантаження має регулюватися залежно від ступеня інвалідності;

- процес виховання потребує більшої уваги, відповідальності, розуміння й освіченості. Люди з особливими потребами мають бути оточені любов'ю, ласкою, турботою. Не можна допускати приниження особистості. Потрібно зважати на їхні труднощі у навчанні, допомогти їм отримати інформацію іншими засобами (якщо звичайні засоби недостатні), треба навчити молоду людину жити з її вагою і дати можливість зрозуміти, що вона така сама, як інші люди;

- не нагадувати й не акцентувати увагу на функціональних обмеженнях, зрозуміти внутрішній світ людини; навчити жити з вагою і водночас бути адекватною, щасливою всупереч ваді [6].

Провідне місце посідає *куратор* студентської групи, оскільки він відповідає за успішність проектування навчально-виховного процесу в групі, виявляється найбільш зацікавленим у побудові й функціонуванні ефективної виховної роботи у своїй групі. Ми виділяємо такі *провідні ролі куратора*: духовно-моральний наставник, носій культури, соціальний педагог, старший товариш. Виходячи з того, що найважливішою функцією діяльності куратора є функція, що виховує, він здійснює діяльність з духовно-морального виховання, що обумовлює формування провідних позитивних якостей особистості студентів. У цьому зв'язку при плануванні ним виховної роботи у групі конструюється система життєдіяльності у студентському колективі, орієнтована на виховання духовно-моральних цінностей.

На наш погляд, *специфіка змісту виховної діяльності куратора* з духовно-морального виховання студентів інтегрованих груп полягає у сприйнятті педагогом студентів з обмеженими фізичними можливостями як партнерів у взаємодії; гармонізації та гуманізації стосунків молодої людини з особливими потребами і суспільства через педагогізацію середовища вищого навчального закладу; перевазі емоційного аспекту над інформаційним (для ефективного виховного впливу необхідне звернення до почуттів студента, його переживань, а

точніше – до розуму через емоції). У змісті виховної діяльності визначальне значення має практична сторона застосування отриманих знань, тобто зміст виховної діяльності, спрямований на вдосконалення різноманітних умінь і навичок, попередження будь-яких наслідків інвалідності.

Система заходів з духовно-морального виховання студентів інтегрованих груп має здійснюватися в умовах ВНЗ на багатьох рівнях.

На індивідуально-особистісному рівні куратор і студент співпрацюють у тісному безпосередньому контакті, або педагог здійснює певні заходи, маючи на увазі проблеми конкретної молодої людини. Куратор, на якого при цьому підході покладається основне навантаження, застосовує всі індивідуалізовані форми, методи і прийоми виховної роботи.

Сприйняття студента з особливими потребами як суб'єкта виховного процесу вимагає від куратора відмовитися від навішування «ярликів», ототожнення особистості з «діагнозом»: поняття «норми» та «відхилення», звісно, є відносними і мають значення лише для визначення пріоритетних потреб особистості та тенденцій її самовизначення та розвитку.

Наступним рівнем, на якому здійснюється виховна робота, є *мікрогруповий рівень*. У цьому випадку куратор проводить виховну роботу одночасно з незначною групою студентів, які перебувають у тісних міжособистісних стосунках (неформальна група) або об'єднані педагогом у групу за спільною проблематикою.

Власна активність студента – основна умова реалізації виховної роботи. Молода людина з фізичними обмеженнями мусить відмовитися від утримання позиції, мусить відчувати потребу втручатися у власне життя, у життя суспільства і бути в ньому. Завдання куратора – допомогти студенту включитись у суспільну роботу, сформувати свідоме ставлення до громадянського обов'язку, виробити активну життєву позицію. Найплідніше процес виховання забезпечується правильно побудованою системою взаємин між педагогом і студентами з обмеженими фізичними можливостями. Студенти мають бачити в особі кураторів не тільки професіоналів, але й авторитетних друзів, захисників, порадників і помічників у різних сферах їхньої діяльності.

Встановлено, що відомі педагогічні засоби щодо виховання особистості є ефективними і для виховання студентів з особливими

потребами. Однак інноваційність полягає у комбінаторності їхнього використання, тобто коли вони найбільше відповідали характеру хвороби або вади студента, а ефективність виховання духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями збільшувалася, коли вони включалися в ті або інші види діяльності на рівні із звичайними студентами, що сприяло подоланню психологічних складностей в процесі комунікації, створенню атмосфери взаємопідтримки, взаємодопомоги, взаєморозуміння; зміцненню віри молоді з обмеженими можливостями у досягнення ними успіху за різних життєвих обставин.

Завдання педагога – створити сприятливі умови для формування духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями, тому педагогу необхідні педагогічні та спеціальні уміння: *гностичні уміння* (пов'язані з пізнанням особистості студента з особливими потребами) – вивчати здібності, інтереси, нахили студентів; виділяти студентів, що вимагають особливої уваги у розвитку духовно-моральних якостей; *конструктивні уміння* (пов'язані з проектуванням розвитку особистості окремого студента, групи студентів у цілому) – підбирати певні методи і прийоми роботи зі студентами, які відповідають індивідуальним особливостям студентів з обмеженими фізичними можливостями; передбачати можливі труднощі у студентів та небажання відповідати на виховний вплив; *комунікативні уміння* (пов'язані з встановленням доброзичливих стосунків) – створювати у процесі педагогічного управління процесом формування духовно-моральних цінностей атмосферу співтворчості; *організаторські уміння* – організовувати відповідну діяльність студентів на всіх етапах процесу духовно-морального виховання, зацікавлюючи та «захоплюючи» своєю енергією; *спеціальні уміння* – достатнє володіння знаннями психологічних особливостей студентів з обмеженими фізичними можливостями, уміння встановлювати з ними контакт, знімати напругу.

Найефективнішою формою виховання духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями є *кураторська година*.

Кураторська година – це умовний термін, що означає чіткий час, який використовується для проведення групової та індивідуальної роботи зі студентами; він застосовується на всіх етапах дослідження.

Кураторська година з виховання духовно-моральних цінностей виконує такі функції:

- просвітительську, спрямовану на розширення кола знань студентів з етики, психології, філософії, естетики та предметних університетських наук, що розглядають духовно-моральну тематику;
- орієнтуючу, що полягає у формуванні в студентів з обмеженими фізичними можливостями морального ставлення до об'єктів і суб'єктів навколишнього середовища в різних ситуаціях;
- практичну, що полягає у допомозі переведення теоретичних знань про духовно-моральні цінності в сферу реальної життєвої практики;
- підтримуючу, спрямовану на подолання протиріч у духовно-моральному становленні особистості, співробітництві зі студентами;
- рефлексивну, що полягає у спонукальних мотивах проаналізувати отримані знання про духовно-моральні цінності, підвищити інтерес до духовного і морального удосконалення і подальшого виховання в собі духовно-моральних цінностей.

Структура кураторської години з виховання духовно-моральних цінностей включає: мотиваційну частину (тема, мета, завдання, заглиблення у проблему), основну (змістовну) частину, висновок, рефлексивний аналіз. Призначення мотиваційної частини (за часом 4-5 хвилин) – мобілізувати увагу студентів з обмеженими фізичними можливостями до теми кураторської години. Призначення змістовної частини (10 хвилин) – підведення підсумків. Рефлексивний аналіз (15 – 25 хвилин) полягав у створенні у всіх учасників кураторської години почуття задоволення від спілкування один з одним, від отриманих нових знань, від результату, стимулювання подальшої діяльності, встановлення зв'язку з наступними розмовами під час кураторської години.

Кураторські години з виховання духовно-моральних цінностей були розділені нами на три групи: виховання гуманістичних цінностей; виховання морально-трудова цінностей; виховання соціально-цивільних цінностей.

Тематика кураторських годин, орієнтованих на духовно-моральне виховання студентів інтегрованих груп:

- *виховання гуманних цінностей*: «Доброта – як категорія вічності», «Походження моральності», «Гуманізм і гуманність», «Сенс життя і сенс щастя як вияв найвищих потреб людини», «Я – такий як я є, або як стати щасливим». Форма проведення – дискусія, бесіда, практикум;

- *виховання морально-трудових цінностей*: «Творчість і праця», «Справжні друзі людини», «Що є борг». Форма проведення – практикум, діалог, літературна композиція, дискусія;

- *виховання соціально-цивільних цінностей*: «Уміння володіти собою», «Настрій і його влада над людиною», «Про мужність і жіночість», «Людина і її доля», «Людина – істота соціальна», «Як стати щасливим?» Форма проведення – тренінг, психологічний етюд, бесіда, дискусія, лекція, тренінг.

Призначення кураторських годин – стимулювати підвищення інтересу до проблем духовності та моралі, проблем добра, обов'язку; розвиток потреб до самовдосконалення, проявів гуманності та любові до навколишніх (людей, тварин, рослин).

У своїй діяльності з питань виховання духовно-моральних цінностей студентів інтегрованих груп куратор має:

- уміти розвивати досягнення відчуття сенсу власного існування;
- розвивати у студентів бажання знати, розуміти і діяти згідно з отриманими моральними цінностями у реальних життєвих ситуаціях;
- виховувати уміння виживати в екстремальних ситуаціях;
- виховувати стійкість відносно можливості чужих впливів;
- розвивати бажання самовдосконалюватися;
- розвивати емоційно-вольові якості студентів;
- розвивати здатність сприйняття людини як унікальної індивідуальності;
- формувати позитивне ставлення до звичаїв, традицій свого народу, своєї родини;
- мати усвідомлену моральну позицію;
- розвивати здатність студентів з обмеженими фізичними можливостями до самореалізації та самовиховання.

Крім кураторських годин, куратор організовує і проводить інші традиційні й нетрадиційні форми позанавчальної виховної роботи:

- зустрічі в літературній (музичній) вітальні;
- цикл лекцій-бесід священників і теологів різних конфесій «Духовний світ людини»;

- робота дискусійних клубів за інтересами, творчих об'єднань;
- вечір авторської пісні;
- вечоризапитань і відповідей «П'ять хвилин з... (одним віршем, музичним твором, з однією картиною)», «Сократівська бесіда», «Філософський стіл», «Розмова при свічках».

Запропонована нами методика спрямована на виховання у студентів інтегрованих груп таких якостей: ціннісного ставлення та життєвої позиції *до себе* (почуття людської гідності, відповідальності, духовного удосконалення як шляху до внутрішньої гармонії, здоров'я; прагнення до фізичного, психологічного та духовно-морального способу життя); ціннісного ставлення та життєвої позиція *до інших людей* (толерантності як сприйняття та розуміння особливостей та відмінностей оточуючих людей; доброти і чуйності, гуманності та милосердя, взаємопорозуміння, чесності та взаємоповаги, що є основою гарних стосунків між людьми, пізнання людиною внутрішнього світу інших людей, здатність до співчуття); ціннісного ставлення та життєвої позиції *до навколишнього світу, суспільства*: патріотизму як морально-соціального почуття, до складу якого входять любов та гордість за Батьківщину, поважного ставлення до її минулого і сучасного; активної громадська позиції, що зумовлює життєдіяльність людей з обмеженими фізичними можливостями як рівноправних, гідних громадян суспільства.

Література

1. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1991. – № 34. – Ст. 451.
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». // Права інвалідів в Україні. – К.: Сфера, 2002. – С. 165-169
3. Іванова І.Б. Соціальні проблеми дітей і батьків у контексті їхнього ставлення до ситуації // Іванова І.Б. Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. – К.: Логос, 2000. – ст. 58-74.
4. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р./ Офіційне видання Верховної Ради України; Відп. за вип. С.О.Йовна. – К., 1996. – С. 92-99
5. Національна доповідь про розвиток освіти в Україні / В. Г. Кремень, М. Ф. Степко, К. М. Левківський, О. С. Сухолиткий;. – К.: М-во освіти і науки України, 2001. – 75 с.
6. Соціальна робота: технологічний аспект : навчальний посібник / [за ред. проф. А. Й. Капської]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.

7. Таланчук П. М. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі : навч.-метод. посіб. / Таланчук П. М., Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф. – К. : Соцінформ, 2004. – 128 с.

8. Тесленко В. Формування спеціальної етичної компетентності соціальних та педагогічних працівників для здійснення соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями// Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2005. – №3. – С.78-85.

В статье рассматриваются основные проблемы, вопросы, с которыми сталкивается куратор, который работает в интегрированных группах. Анализируется личный опыт автора в духовно-моральном воспитании студентов, которые учатся в таких группах.

Ключевые слова: *духовно-моральное воспитание, интегрированные группы, социальные ориентиры.*

Basic problems, questions, which a tutor that works in integrated groups runs into, are examined in the article. The personal experience of author as to the moral education of students which study in such groups is analysed.

Keywords: *spiritually-moral education, integrated groups, social reference-points.*

Хорошайло О.С. – кандидат педагогічних наук, в.о. зав.каф.лінгвістики Донбаського інституту техніки та менеджменту ЗАТ Міжнародного науково-технічного університету імені акад. Ю.Бугая (м. Краматорськ, Україна)

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних наук Донбаського інституту техніки та менеджменту ЗАТ Міжнародного науково-технічного університету імені акад. Ю.Бугая М.М. Кир'ян.

УДК 316.6

О ПРИЧИНАХ РАЗВИТИЯ ЗАВИСИМОСТИ ОТ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ В ПЕРИОД КРИЗИСА СРЕДНЕГО ВОЗРАСТА

Е.А. Шайкина

В статье рассматриваются причины попадания в киберзависимость от социальных сетей пользователей в период кризиса среднего возраста.

Ключевые слова: *социальные сети, кризис среднего возраста, виртуальная реальность, квазиобщение, одиночество.*